

RURAL DEVELOPMENT NETWORK
OF THE REPUBLIC OF MACEDONIA

РУРАЛНА КОАЛИЦИЈА
KOALICIONI RURAL

**ИЗВЕШТАЈ ЗА РЕАЛНАТА СОСТОЈБА
СО РОДОВАТА РАМНОПРАВНОСТ И
ЕДНАКВОСТ ВО РУРАЛНИТЕ СРЕДИНИ
ВО ПОЛОШКИОТ И СЕВЕРОИСТОЧНИОТ
ПЛАНСКИ РЕГИОН**

Овој материјал е целосно или делумно финансиран од Шведската агенција за меѓународна соработка за развој (Сида) и We Effect. Сида и We Effect не мора да се согласуваат со изразените мислења

Проектот *Активни жени во руралните средини – активно придонесуваат во развојот на локалната заедница*

Имплементатори на проект: Рурална Коалиција Куманово и Здружение на жени фармери – Моја фарма, Гостивар

Издавач: Рурална Коалиција Куманово

Автор: Радмила Кипроска

Дизајн и печатење: Нухи Ипчја

Проектот *Активни жени во руралните средини – активно придонесуваат во развојот на локалната заедница* е финансиран како под-грант во рамките на проектот „Градење на капацитетите на МРР и нејзините членки“ спроведуван од Мрежата за Рурален Развој, а финансиран од We Effect

Вовед

Жените – земјоделки кои живеат во руралните средини се соочуваат со голем број проблеми. Концептот на еднакви можности означува дека жените и мажите треба да имаат еднакво учество во секој сегмент од живеењето. Земјоделството учествува со околу 10% во националниот бруто-домашен прозивод и во него работи околу 17% од работната сила во земјата, а од нив само една третина се жени. Патријархалната структура, локалните обичаи, културните и традиционални општествени норми се уште придонесуваат за лошата социо-економска положба на руралните жени.

Фактот дека само 5-6% имаат имот или обработливо земјиште на свое име или дека во најголем број на случаи се оддалечени по 10 и повеќе километри од услугите (социјални, економски, градинки итн.) се доволно алармантни податоци за да се зголеми обемот на активности кој што го има во руралните средини, а кој што ги опфаќа и жените. Тие се тука, присутни, придонесуваат за развојот на заедницата, но нивниот труд и залажба сеуште не е доволно видлив, а за да стане препознатлив потребно е што е можно поголемо активирање на жените во локалната заедница. Проектот *“Активни жени во рурални средини – активно придонесуваат кон развојот на локалната заедница”* преку предвидените активности успеа да ја мапира реалната состојба на терен со која што секојдневно се соочуваат жените во два плански региони – Североисточен и Полошки плански регион кога станува збор за вклученоста на жените од руралните средини во локалните политики, информираноста за процесите на родово-сензитивно буџетирање, како и за можностите за економска активност и јакнење во руралните средини.

Целта на овој извештај е на јасен и недвосмислен начин да се презентира реалната слика добиена на терен преку собраните и обработени податоци кои што пак понатаму ќе ја дадат основната насока во која што треба да се движат активностите на локалните граѓански организации, а кои што треба да придонесат кон унапредување на реалното практикување на родовата рамноправност и еднаквост.

1. Положбата на жената во земјоделството и руралните средини

Земјоделството (земјоделски сектор) е индустриска гранка на националната економија која вклучува земјоделско производство и примарна преработка на земјоделски производи. Примарна преработка на земјоделски производ е процес на подготвување и чување на примарните производи од растително потекло или животинско потекло до нивно пуштање во промет на начин кој придонесува за зачувување на квалитетот и механичката и хемиската конзистентност.¹

Република Северна Македонија е земја-кандидат за членство во ЕУ и има повеќе воспоставени механизми за еднакви можности т.е. родовата еднаквост. Инспирирана од заедничката земјоделска политика на ЕУ, земјата исто така ја потврди својата политика за рурален развој. Ова е особено важно бидејќи 45% од населението во земјата живее во рурални средини кои зафаќаат околу 87% од вкупната површина на земјата. Но, несомнено е дека е потребно вклучување на родот во политиката за рурален развој, како и дефинирање на развојните приоритети за руралните жени во други области (како што се образованието, здравството, социјалната заштита и економијата), бидејќи 49% од руралните жители се жени².

Земјоделството е важна, но не мора да биде платена активност на жените низ целата земја. Официјалните статистички податоци за Македонија покажуваат дека во 2012 година жените сочинуваат 40% од работниците во земјоделските претпријатија. Степенот и видот на учество на жените во земјоделството варира во различни региони. Генерално, руралните жени сочинуваат 38% од оние кои се економски активни во земјоделството, ловот и шумарството (вклучувајќи ги сезонските работници), со околу 20% од економски неактивни жени кои всушност работат на семејните фарми на неплатена основа. Учеството на жените во земјоделството во земјата, исто така се карактеризира со недостаток на сопственост на земјиштето, малку придонес во донесувањето одлуки во земјоделството и недостаток на контрола врз нивното време и работна сила. Според ФАО, приближно 16% од земјиштето во земјата е во сопственост на жени (ФАО, 2014). Многу малку жени се формално регистрирани како земјоделки, додека во просек, во помалку од 6% од домаќинствата жените поседуваат обработливо земјиште или куќа.

Ограниченото земјоделско образование, надградувањето и обуката се со ограничени можности за жените (1) да стекнат нови технолошки знаења во нивните области на производство, (2) да заземат позиции како земјоделски истражувачки и да се надградуваат, и (3) да ги изразат своите потреби за истражување, обука и други видови на поддршка, вклучувајќи ги технологијата, политиката и финансирањето. Како и во другите земји, жените немаат ист пристап до инпутите, услугите и технологијата во земјоделството како мажите, а тоа го ограничува нивното производство. Како резултат на тоа, жените не посетуваат информативни сесии за новите земјоделски техники и технологии, а мажите ги

¹ Закон за земјоделство, шумарство и водостопанство

² http://www.crpm.org.mk/wp-content/uploads/2018/03/Perspectives-of-women-in-rural-areas_MKD-2.pdf

донесуваат сите земјоделски одлуки за семејната фарма, без оглед на степенот на нивната стручност во конкретни задачи или области на производство.

Европските фондови преку ИПА или други фондови на заедницата нудат добри можности за развој на земјоделството и руралните средини во Македонија со фокус на жените. За жал, овие средства не се задоволителни и причините за ниското ниво на апсорпција се многубројни. Една од причините е недостатокот на координација помеѓу националните и локалните институции, со оние на европската делегација, особено во подигнувањето на свеста кај граѓаните и организациите за можностите што ги нудат програмите на заедницата. Другата причина е поврзана со многу фактори и високи критериуми кои апликантите треба да ги имаат во целост, со цел да ги совладаат ИПАРД-фондовите за финансирање. Особено, треба да се земат предвид пречките во претходните повици за предлози за користење на средствата од ИПАРД, а анализите треба да се направат со посебни мерки. Овој пристап ќе не насочи кон вистинскиот начин на користење на ИПАРД-средствата со сите мерки, со цел во иднина да ја подобрат нивната ефикасност и ефективност.

Развојот на претприемништвото и самовработувањето во земјоделството и руралните средини е, исто така, клучен за подобрување на ситуацијата со вработување на жените. Придонесот на жените во руралната економија може да се промовира преку самовработување и мали бизниси. Според Европската комисија, жените може да бидат во првите редови на иновации и диверзификација во руралните области преку развивање на нови активности, производствени линии и услуги. На пример, жените можат да развијат активности за агро-туризам, занаетчиска храна и производство на пијалаци, занаетчиски претпријатија и услуги за грижа. Жените често имаат дополнителна предност на свеста и знаење за локалните потреби, како и специфични интерперсонални и комуникациски вештини.

Жените се движечка сила за одржување, зачувување и развој на руралните средини, и во културен и економски контекст. Тие придонесуваат за зачувување на богато и диверзифицирано културно наследство и пренесување на традиции. Тие исто така претставуваат значителен дел од работната сила во земјоделството и придонесуваат за развојот на руралниот сектор во услови на постојана депопулација. За жал, жените во руралните средини се исто така невидлива сила, бидејќи нивното присуство и улога не се прецизно рефлектирани во статистиката. Многу од оние кои се вклучени во земјоделското работење не добиваат посебен приход од сопругот или другите машки членови на домаќинството. Со помош на нивните мажи и други самовработени мажи, тие немаат право на социјална сигурност и често не поседуваат имотни права на земјиште или фарми. За да се надмине овој последен аспект, во некои европски земји се спроведуваат родово сензитивни иницијативи како заедничка сопственост на фарми и земјоделски претпријатија.

Развојот на руралните области бара создавање и развој на нови економски активности во форма на нови фарми и диверзификација во неземјоделски активности. Ова може да вклучува обезбедување на услуги за земјоделство и шумарство, како и развој на активности поврзани со здравството, социјалната интеграција и туризмот. Понатаму, може да се промовира диверсификацијата на земјоделците во неземјоделски активности и основањето и развојот на неземјоделските мали и средни претпријатија

(МСП) во руралните средини. Оваа мерка, исто така, може да го поттикне претприемништвото помеѓу жените во руралните средини.

Подобрувањето на родовата еднаквост во земјоделството и руралните области се соочува со некои главни пречки. На пример, нееднаквото учество на жените и мажите во земјоделството и руралниот развој и недоволната застапеност на жените во сопственоста на фармите и при донесувањето одлуки во земјоделството.³

Руралната жена во нашата држава, за жал, спаѓа во категоријата на ранливи групи, каде државата сè уште не пронашла ефикасни механизми со кои ќе придонесе за подобрување на квалитетот на живот на оваа општествена група. Инфраструктурата во руралните области е на најниско ниво или воопшто не постои, па образованието е недостижно. Од истите причини, и здравствените услуги, примарни и секундарни, изостануваат. Сиромаштијата и малолетничките бракови се сеприсутни во руралните средини.

Планирањето на развојот на земјоделството и руралниот развој во нашата држава, целите на националната земјоделска политика, планирање, следење и процена на националната земјоделска политика, партнерство со социјални и економски партнери од областа на земјоделството, мерките за уредување и поддршка на земјоделски пазари, директни плаќања и рурален развој, државната помош во земјоделството и руралниот развој, формите на организирање и здружување во земјоделството и контролата на спроведување на мерките и надзорот над спроведувањето се регулирани со Законот за земјоделство и рурален развој.⁴

Согласно наведениот закон, целите на националната земјоделската политика на Република Северна Македонија се насочени кон:

- обезбедување на стабилно производство на квалитетна и поевтина храна и обезбедување на населението со доволни количини храна,
- зголемување на конкурентната способност на земјоделството,
- обезбедување на стабилно ниво на доход на земјоделското стопанство,
- одржлив развој на руралните подрачја и
- оптимално искористување на природните ресурси со почитување на начелата за заштита на природата и животната средина.

За остварување на овие цели, законодавецот предвидел низа мерки и инструменти за политиките за: уредување и поддршка на земјоделски пазари; директни плаќања и рурален развој. Финансирањето на националната земјоделска политика се врши од: Буџетот на Република Северна Македонија, Буџетот на Европската унија, донации и други извори согласно со закон.⁵

Согласно **Законот за пензиско и инвалидско осигурување**, права од пензиско и инвалидско осигурување се:

- 1) право на старосна пензија;
- 2) право на инвалидска пензија;

³ <http://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/policy-areas/agriculture-and-rural-development> (пристапено на 26.06.2018)

⁴ Закон за земјоделство и рурален развој

⁵ Закон за земјоделство и рурален развој

- 3) право на професионална рехабилитација и права на соодветни парични надоместоци;
- 4) право на семејна пензија;
- 5) право на паричен надоместок за телесно оштетување и
- 6) право на најнизок износ на пензија.

Правата од пензиското и инвалидското осигурување се неотуѓиви, лични материјални права и не можат да се пренесуваат на други лица. Правата од пензиското и инвалидското осигурување не можат да застарат, освен пристигнатите, а неисплатени износи на пензии и на други парични примања, во случаите утврдени со закон. Користењето на правата од пензиското и инвалидското осигурување остварени според овој закон може да престане или да се ограничи само во случаи и под услови предвидени со овој закон. Осигуреници со задолжително пензиско и инвалидско осигурување, меѓудругото се и **индивидуалните земјоделци** – обврзници на данок на доход од земјоделска дејност на кои земјоделската дејност им е единствено занимање. Средствата потребни за остварување на правата од пензиското и инвалидското осигурување се обезбедуваат од основицата на осигурување на индивидуалните земјоделци во зависност од висината на остварениот катастарски приход. Пријавите со податоци за воспоставување и водење на матичната евиденција ги доставуваат обврзниците - индивидуалните земјоделци за пријавување на податоци сами за себе.

Со **Законот за здравствено осигурување** се уредува здравственото осигурување на граѓаните, правата и обврските од здравственото осигурување, како и начинот на спроведување на здравственото осигурување. Здравственото осигурување се установува како задолжително и доброволно. Задолжително здравствено осигурување се установува за сите граѓани на Република Северна Македонија заради обезбедување на здравствени услуги и парични надоместоци врз начелата на сеопфатност, солидарност, еднаквост и ефективно користење на средствата под услови утврдени со законот. Доброволно здравствено осигурување се установува за обезбедување на здравствени услуги кои не се опфатени со задолжителното здравствено осигурување. Задолжителното здравствено осигурување го спроведува Фондот за здравствено осигурување. Доброволно здравствено осигурување можат да спроведуваат друштва за осигурување основани според прописите за осигурување.

Осигурани лица, во смисла на Законот за здравствено осигурување, меѓудругото, се лицата регистрирани како индивидуални земјоделци. Права од задолжителното здравствено осигурување може да оствари само лице на кое му е утврдено својство на осигуреник, односно осигурено лице согласно законот. Својство на осигуреник и осигурено лице се утврдува врз основа на пријава за здравствено осигурување што ја поднесува обврзникот за пресметка и уплата на придонесот, односно лицето кое бара утврдување на својство на осигуреник, односно осигурено лице. Пријавата за здравствено осигурување се поднесува до Фондот во рок од осум дена од денот на засновањето на работниот однос, односно од денот на стекнувањето на својството врз основа на кое е должен да поднесе пријава за задолжително здравствено осигурување. Ако Фондот по поднесената пријава не признае својство на осигуреник или тоа својство го признае по друга основа е должен за тоа да донесе решение. По престанокот на основот за

задолжително здравствено осигурување, обврзниците за пресметка и уплата на придонесот се должни во рок од осум дена да поднесат одјава на осигурувањето. Постапката за остварување на право од задолжителното здравствено осигурување започнува со поднесување на барање до Фондот. Поднесеното барањето во пишана форма се доставува на два идентични обрасци со потребната документација и тоа по еден примерок за Фондот и за поднесувачот на барањето. Доколку барањето се доставува во електронска форма истото се поднесува преку веб порталот на Фондот.

Со задолжително здравствено осигурување на осигурените лица им се обезбедува право на основни здравствени услуги под услови утврдени со овој закон, во случај на: 1) болест и повреда надвор од работа и 2) повреда на работа и професионално заболување. Во рамките на задолжителното здравствено осигурување се обезбедува право на парични надоместоци и тоа:

- 1) право на надоместок на плата за време на привремена спреченост за работа поради болест и повреда и за време на отсуство од работа поради бременост, раѓање и мајчинство
- 2) право на надоместок на патни трошоци.

Многу малку жени се формално регистрирани како земјоделки, додека во просек, во помалку од 6% од домаќинствата жените поседуваат обработливо земјиште или куќа.⁶ Исто така дополнително отворено прашање е и малиот број на регистрирани жени – земјоделки, но и неможноста за користење на породилно отсуство и покрај тоа што како регистрирани земјоделки плаќаат придонеси.

Токму тука кога се говори за законското регулирање, поради институционалната како и законодавна некоординираност и неусогласеност, руралните жените се наоѓаат надвор од системот, односно не им е овозможено користење на породилно отсуство доколку се регистрирани согласно Законот за здравствено осигурување па плаќаат само минимално пензиско и здравствено осигурување кое што не го покрива и породилното отсуство како и сите услуги на социјалната заштита. Исто така поради неусогласеност на Законот за вршење на земјоделска дејност со Законот за пензиско осигурување, како и законот за земјоделство и рурален развој, доколку на жената и се исплаќаат субвенции во период на користење на породилно отсуство кое што го остварила по други основи затоа што како земјоделка можностите се минимални, истата се соочува со опасност од кратење на породилното отсуство поради примањето на други приходи на сметката.

Меѓутоа, сепак во последно време се бележат и нагорни трендови кога станува збор за жените во руралните средини. Имено, како резултат на реакциите и притисоците на организациите кои што делуваат во секторот земјоделство и рурален развој беше изменета претходно донесената дискриминаторска мерка од 115 од страна Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство каде што се предвидуваше

---

⁶ Извештај за перспективите на жените во руралните средини, Национален совет за родова рамноправност, Здружение за локален и рурален развој, Рурална Коалиција, декември 2018 год.

поддршка за жени кои што живеат над 700 метри надморска висина, кои што мора да се мажени, да имаат барем едно дете и да се невработени, па така жените за прв пат ќе имаат можност да користат директна финансиска поддршка за развој на претприемништвото во руралните средини. Од друга страна, исто така на терен се забележуваат позитивни примери на жени земјоделки кои што успеале да се изборат и да го добијат статусот или позицијата во општеството која што ја заслужуваат, па дури и стануваат столб и предводници во економскиот развој на локалната заедница. Но, ваквите жени најчесто се наоѓаат во различни често пати оддалечени рурални средини, па останатите жени немаат многу можност да дојдат во контакт со нив и да ги забележат позитивните примери и достигнувања на успешните жени во руралните средини, а се со цел да се охрабрат и тие да ги превземат истите чекори како би се ја обезбедиле родовата рамноправност и еднаквост во средината во која што живеат, а трудот и работата би им биле соодветно почитувани, но и платени. Токму од тука, а со оглед на поразителните бројки истакнати погоре неопходно е да се започне со агресивно делување насочено кон достигнување и практикување на родовата рамноправност во руралните средини, а се со цел придонес и кон целокупниот развој на локалната заедница бидејќи генерално е познато дека жените се тие кои што ги носат, но и прифаќаат промените во општеството многу побрзо од мажите, па потребата од нивна еманиципација и издигнување на исто рамниште со мажот во руралните средини е потребна повеќе од било кога претходно, но во исто време да се создаде и простор за нивно делување и влијание врз процесот на креирање на родово-сензитивни земјоделски политики.

2. Теренско истражување за економската активност и вклученост на жените од руралните средини во локалните процеси на донесување на одлуки

Ако поблиску го погледнеме женското население кое живее во руралните области ќе видиме дека младите рурални жени иако сакаат да влезат на пазарот на работна сила, истовремено имаат големи проблеми да се пробијат на истиот. Вкупната стапка на невработеност, која ги отсликува оние што се во активна потрага по работно место, меѓу руралните жени е многу висока, со 34% и особено ги погодува помладите жени меѓу 20 – 34 години (за возрасната група 20 – 24 години, стапката е речиси двојно повисока со 59%). Овие млади жени имаат највисоки апсолутни бројки како процент меѓу невработените жени и највисока стапка на невработеност од економски активното население.⁷ Од друга страна пак, истражувањата јасно покажуваат дека помладите рурални жени во просек имаат значително помали стапки на неактивност од сите рурални жени, и

---

⁷ Центар за истражување и креирање политики, "Перспективите на жените од руралните средини"

последователно на тоа, постарите жени кои живеат во руралните области имаат повисоки стапки на неактивност. Ова може да укажува на послаб интерес (или помирување со состојбата) за пазарот на трудот кај постарите жени што живеат во руралните области. Исто така претполага распространетост на родовите стереотипи, според кои работодавците гледаат на младите жени како на помалку посакувани работници. Таквите стереотипи влечат корен од доминантната улога која се очекува да ја имаат жените во домот, како мајки и сопруги што обезбедуваат грижа и нега за останатите членови од семејството што подразбира дека работодавците очекуваат жените на репродуктивна возраст да бидат повеќе отсутни од работа кога ќе станат мајки со користење на породилно отсуство до 9 месеци и отсуство од работа поради болест кога децата се болни. Овие очекувања за отсуство од работа не важат и за младите мажи кои потенцијално стануваат татковци во својата репродуктивна возраст. Таквите стереотипи можат да бидат делумно оспорени со неодамнешното усвојување на политики кои воведуваат можност и таткото да користи отсуство (СВ 158/2010, член 167), но само доколку мајката реши да не го користи породилното отсуство, според членот 165 од истиот закон. Бидејќи ова право е преносливо само без услов за задолжително породилно отсуство на двајцата родители, не се очекува значително да се измени македонското општество, ниту пак се предвидува тоа да доведе до промена на стереотипите на родовите улоги во врска со одговорностите за обезбедување грижа и нега во семејството. Слични се показателите и во однос на учеството на жената во процесите на донесување на одлуки на локално ниво. Жените се активно вклучени во домаќинството и во активности за помош на заедницата и ги познаваат реалните потреби на граѓаните. Сепак, тие поретко се ангажираат преку механизмите на учество на локално ниво од различни причини; од немање доволно време за вакви активности, до немање доволна доверба дека нивното вклучување би имало ефекти. Нивната помала активност води кон исклучување на нивните потреби, ставови и перцепции при креирањето политики на локално ниво. Поради тоа, учеството на жените во донесувањето одлуки е неопходно за обезбедување на инклузивна демократија и вклучување на нивните интереси во локалните политики. Во спротивно, одлуките кои би се донеле од страна на локалната самоуправа без учество на жените од заедницата можат да се сметаат за неинклузивни и недемократски и да не бидат соодветно прифатени од сите граѓани. Следствено, вклучувањето на жените може да бара дополнителни напори за: доставување на информации за можностите за учество, обезбедување на директно (или виртуелно) учество, овозможување на жените да ги искажат своите потреби и интереси, како и соодветно информирање за исходите од нивното учество.

Но што говорат податоците од теренското истражување спроведено во два пилот плански региони во рамките на проектот "Активни жени во руралните средини – активно придонесуваат развојот на локалната заедница"?

Истражувањето на Рурална Коалиција, реализирано во август и септември годинава во соработка со партнер организацијата, здружението на жени фармери – Моја Фарма од Гостивар, во кое се опфатени 100 земјоделки од два плански региони во државава, Полошки и Североисточен, покажуваат фрапантни податоци во најголемиот дел од сумираните одговори на поставените прашања. Што се однесува до методологијата, истражувањето се спроведуваше директно на терен во вид на интервјуа спроведени од врата до врата од страна на ангажирани локални истражувачи/чки. Посетени се вкупно 25 населени места/села кои што влегуваат во рурални средини во двата плански региони, при што дел од посетените села се и следниве: Ново Село, Топлица, Беловиште, Железна Река, Врбен, Беличица, Чајле, Церово, Г. Јеловце, Дуф, Сенце, Д. Ѓоновица, Ростуше, Присојница итн. (Полошки регион), како и Ново Село, Скачковце, Умин Дол, Љубодраг, Горно Коњаре, Романовце, Пезово, Војник, Агино Село, Лопате итн. (Североисточен плански регион).

Општите генерални заклучоци и впечатоци на локалните истражувачки кои што беа директно во контакт со испитаничките говорат за следново:

Пред се и покрај тоа што живееме во време на модерни технологии, сепак на жените во руралните средини најмногу им недостигаат информации од областа со која се занимаваат. Најголем дел од нив не се запознаени со државните програми или воопшто со било какви информации или проекти кои што нудат поддршка на жените од руралните средини, а за ИПАРД програмата или за користење на финансиски средства воопшто и не може да се говори.

"Од друга страна, пак, забележав особен интерес од нивна страна да се вклучуваат во активности кои што ќе го овозможат нивното вклучување во општеството и во локалната заедница." (Т.А. – Североисточен плански регион). Кога говориме за регистрација вообичаено машките членови во земјоделските стопанства се *мие* кои што се регистрирани земјоделци, а евиденцијата во Министерството за земјоделство и да е на женски член во семејството, сепак реално средствата или субвенциите повторно ги користат машките членови во земјоделското семејно стопанство. Исто така, иако жените цел живот работат рамо до рамо со нивните мажи, сепак многу малку од нив имаат доволно стаж и работно искуство за да може да земаат пензија, не се осигурани, а за користење на породилно отсуство не може ни да говориме што е целосно разочарувачки од аспект на практикувањето на родовата рамноправност и еднаквост.

"Според искуството што го стекнав за време на ова истражување, јас лично сметам дека националните институции и нивните подрачни единици како и локалната самоуправа треба да посветат повеќе внимание кон реалното

практикување на родовата еднаквост и да овозможат поголем број на информативни средби, но и континуирана дистрибуција на информации кои што ќе им овозможат на жените да се вклучат во креирањето, но и имплементацијата на политиките во земјоделството и руралниот развој". (Т.А. – Североисточен плански регион)

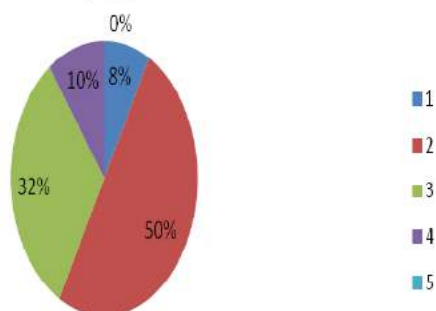
Во текот на самото истражување забележан е позитивен однос кон истражувањето воопшто, како и сериозен пристап кон одговарањето на прашањата; степенот на образование пропорционален со степенот на информираност и едуцираност; поделени мислења во однос на задоволството од вклученоста и услугите на релевантните институции од областа на земјоделството и руралниот развој во делот на практикување и унапредување на родовата еднаквост; **мал број на регистрирани индивидуални земјоделки со регулиран работен статус; мал број на кориснички на програмите за финансиска поддршка во земјоделството и руралниот развој**, но и пројавен интерес за понатамошно едуцирање и учество на обуки и можност за аплицирање на програми за поддршка.

Од целокупното истражување може да се констатира дека има голема потреба за информираност и инклузија на жените од руралните средини во: обуки за лично усовршување; развивање на вештини за вршење на сопствен бизнис, диверзификација на производството и искористување на програмите за поддршка во земјоделството и руралниот развој. (Ј.Б. – Полошки плански регион)

Прашалникот кој што се користеше за време на истражувањето, а кој што исто така е во прилог на овој извештај, се состоеше од вкупно 27 прашања, поделени во три области: првата, сфаќање и разбирање на концептот родова еднаквост и рамноправност, втората област беше фокусирана на економската активност на жените од руралните средини и третата, на нивното учество во процесите на донесување на одлуки на локално ниво.

Доколку се анализира првиот сет на прашања кој што се однесува на концептот на родова рамноправност и еднаквост, како и поимите поврзани со него, резултатите говорат дека на скала од 1 до 5, 46% од жените/испитанички го оценуваат своето познавање на концептот на родова еднаквост и рамноправност со просечна оценка 3, а останатите со помалку, што веднаш упатува на фактот дека е потребно сеуште вложување во едукацијата и формална и неформална за темите поврзани со овој основен родов концепт. Фактот дека оваа бројка или слика е реална, се поткрепува и со следниве неколку показатели произлезени од истражувањето:

Жената активно учествува во донесувањето на одлуки во семејното земјоделско стопанство

Графикон број 1 – Учество на жената во донесувањето на одлуки во СЗС

Сеуште постои поделеноста на улогите во семејното земјоделско стопанство на машки и женски

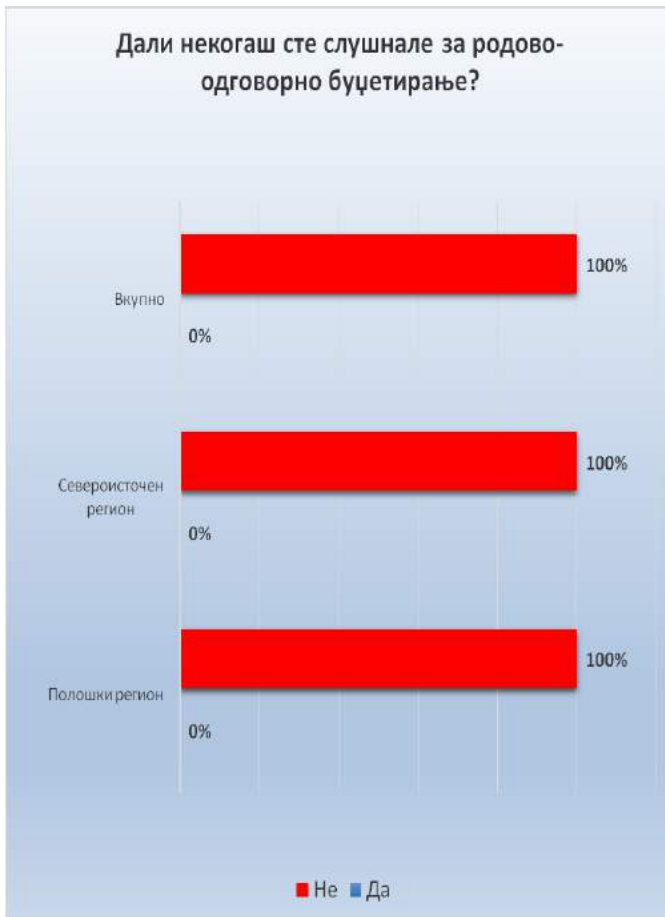

Графикон бр. 2 – Поделеност на улогите во СЗС

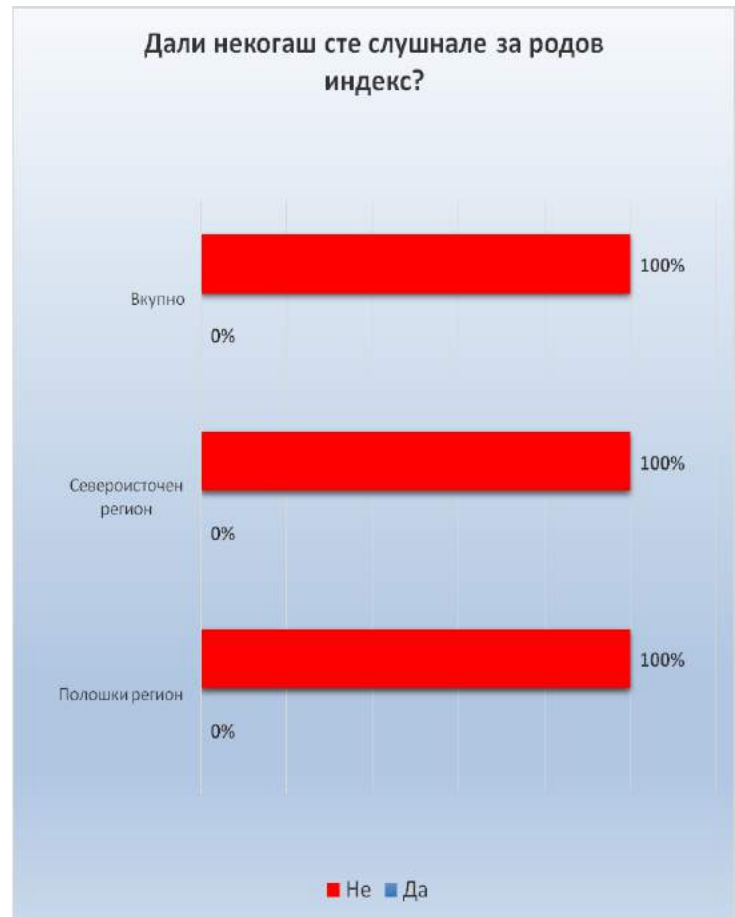
Имено, жените од руралните средини сметаат дека недоволно се вклучени во процесот на донесување на одлуки најпрво во своето домаќинство и цврсто се согласуваат со ставот дека сеуште е премногу изразена традиционалната поделба на улогите во домаќинството на машки и женски, каде што во делот на женски улоги се подразбира дека влегуваат оние кои што значат грижа за домот и семејството, придонес кон работата во семејното земјоделско стопанство кој што во најголемиот број на случаи останува невидлив, а одлуките ги носи повторно машкиот член во семејството односно мажот или свекорот иако и самите напоменуваат дека оваа традиција започнува да се менува, но сеуште сме далеку од моментот кога ќе може да зборуваме за реална рамноправност која што жените ја уживаат во семејното земјоделско стопанство.

Од тука логично е да дури 52% од испитаничките сметаат дека родовата рамноправност и еднаквост не се доволно застапени ниту пак промовирани во аграрната политика на нашата земја, а кон тоа се надоврзуваат и податоците дека **ниту една** од жените испитанички не слушнале како може да се вклучат во работата на локалните и национални институции, пред се тука се мисли на Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство како клучна институција во секторот, ниту пак некогаш чуле за постоење на лице за еднакви можности или лице за контакт за родова рамноправност кое што треба да биде контакт и да им стои на располагање за сите прашања поврзани со родовата рамноправност и еднаквост во земјоделството. Дополнителен поразителен факт кон претходно кажаното е исто така и процентот на жени кои што слушнале или го практикувале некогаш родово-одговорното буџетирање во локалната заедница, а кој што

изнесува 0%, а тој процент стои и во делот на прашањето дали некогаш сте слушале за родов индекс.

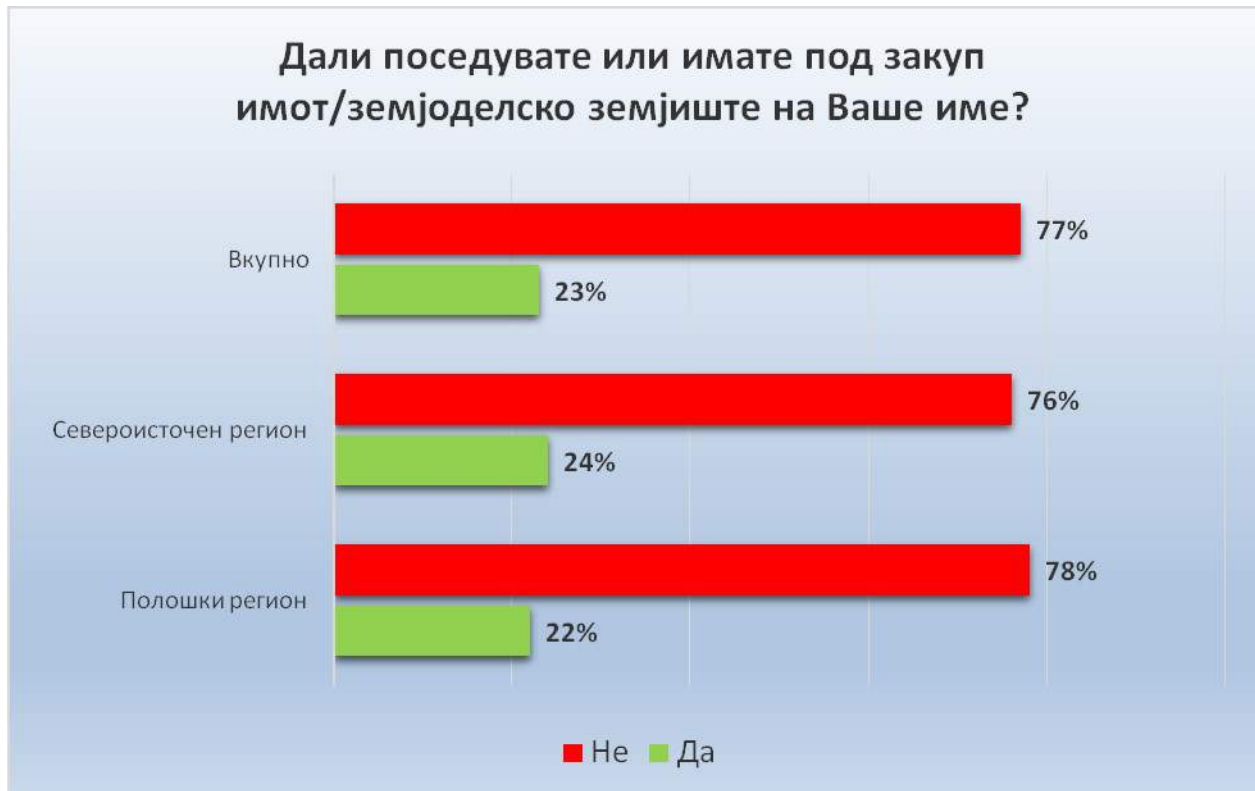
Графикон бр. 3 – Познавање на концептот на родово-одговорно буџетирање

Графикон бр. 4 – Родов индекс

По завршувањето на сетот на прашања кои што се однесуваа на генералниот пристап и познавања на концептот на родова рамноправност и еднаквост, следуваат резултатите на прашањата поврзани со економската активност на жените од руралните средини. Тука, најпрво беше поставено можеби и најболното прашање или она прашање чиј што одговор останува низ годините речиси ист, односно ако според ФАО процентот на жени од руралните средини кои што имаат имот на свое име изнесува 16%, кај нас тој процент се движи помеѓу 5-6%, па дури и тој еден процент значи големо поместување на работите напред. Во рамките на ситражувањето спроведено во двата пилот региони на прашањето дали имате имот/земјште на свое име каде што испитаничките можеа да наведат било каков имот доколку го поседуваат во семејното земјоделско стопанство бидејќи станува збор и за помал број на испитаници, позитивен е показателот дека вкупно и во двата региони, 23% од жените од руралните средини поседуваат било каков имот на

свое име, иако сеуште и понатаму е висок процентот на оние кои што го немаат, односно истиот изнесува 77%.

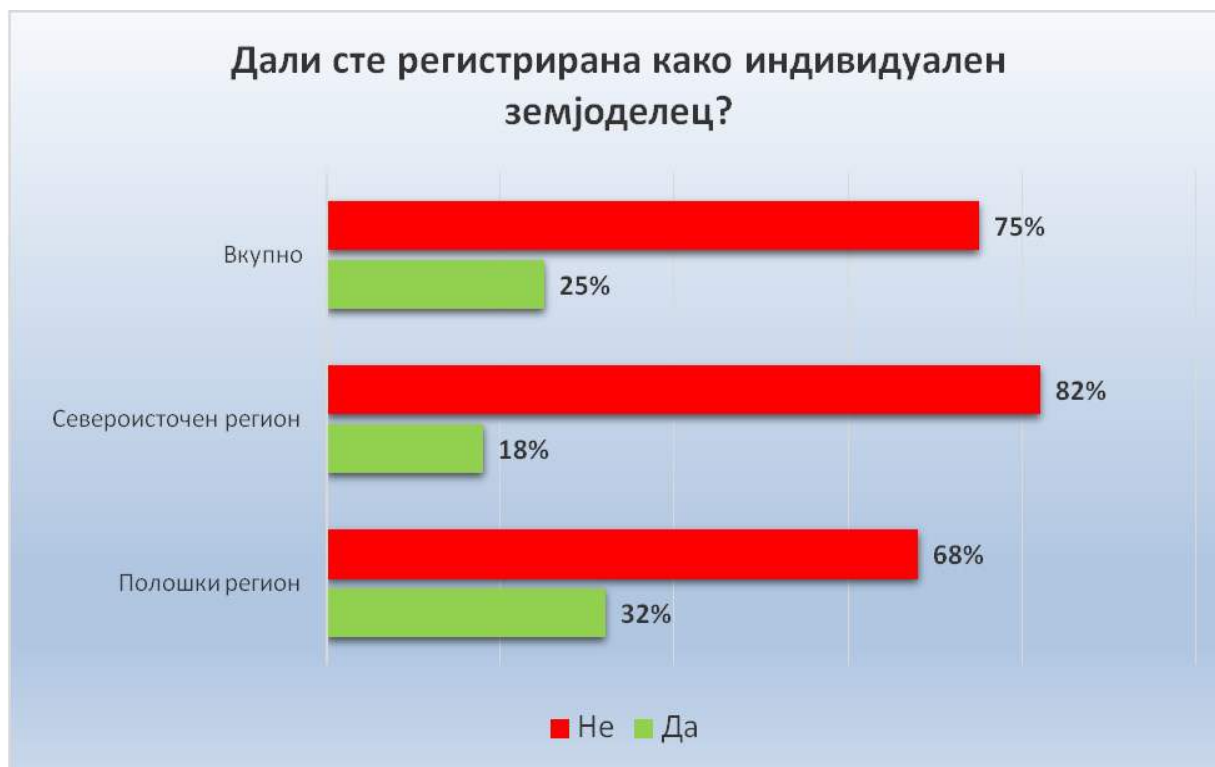

Графикон бр. 5 – Земјиште/имот на име на жена од рурална средина

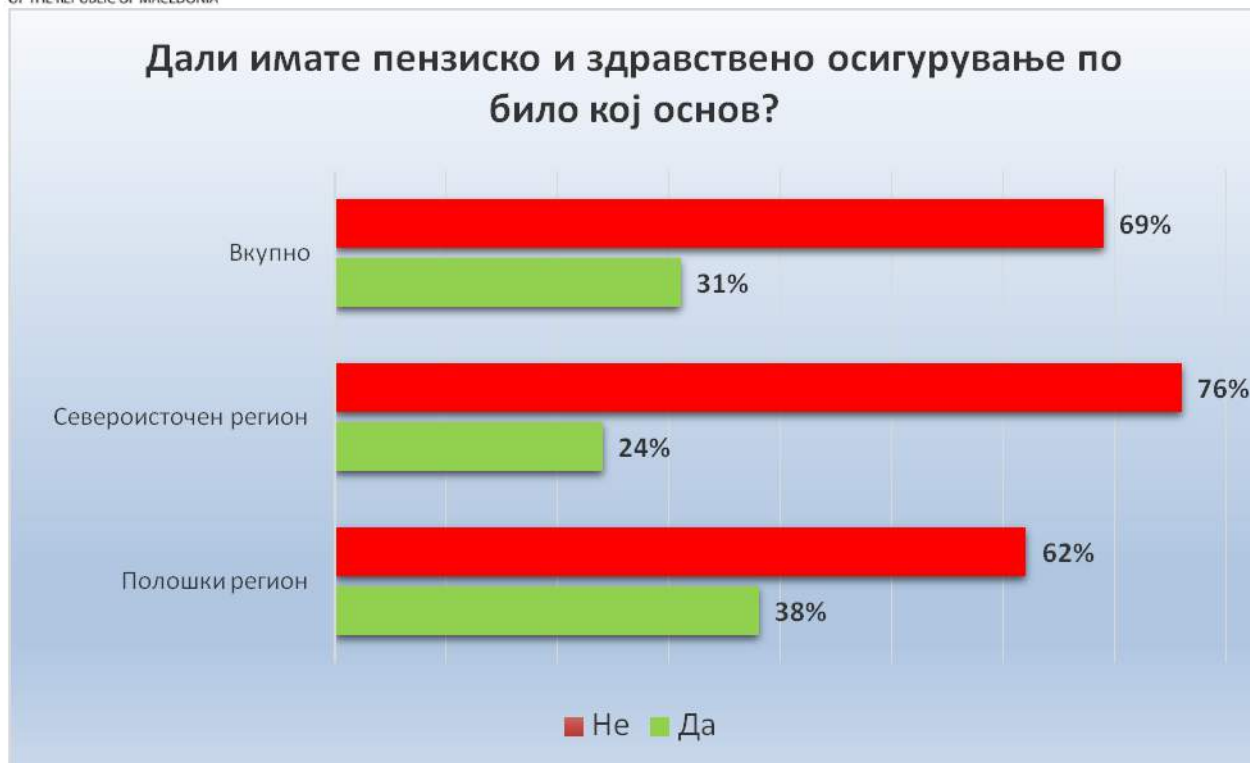
Веднаш потоа следуваше и прашањето дали сте регистрирани како индивидуален земјоделец/земјоделка и дали имате пензиско и здравствено осигурување по било кој основ затоа што како што беше споменато и во воведниот дел, кај нас законите дозволуваат регистрирање по различни основи со различни ставки, па тука бројките кога станува збор за регистрирањето како индивидуален земјоделец со платени сите придонеси кореспондира со одговорот погоре, односно приближно сите оние кои што одговориле позитивно дека имаат имот на свое име исто така се и регистрирани како индивидуални земјоделки што говори за фактот дека имотот кој што го зеле на свое име го искористиле во правилна насока, односно да се обезбедат соодветно здравствено и пензиско осигурување, како и соодветна здравствена заштита, што пак исто така може да се види и од одговорите на наредното прашање, односно дали имате здравствено и пензиско осигурување по било кој основ, каде што позитивните одговори на жените од руралните средини се за некој процент повисоки од претходните два случаеви и истите за потврдени одговор изнесуваат во просек 31%, при што тука мора да се напомене ако се земат поодделно регионите ќе се увиди дека во Полошкиот плански регион на ова прашање

позитивно одговориле дури 38%, а во Североисточниот плански региони 24%. Повисокиот вкупен процент за разлика од претходните две прашања се должи на фактот, што тука беше напоменато да се стави осигурување по било кој основ, па се наведуваа и одговори од типот на: да, осигурана сум преку фирма, на мажот, имаше и такви кои изјавиле дека се во редовен работен однос, односно работат во друга дејност различна од земјоделието во јавна, државна или приватна установа/институција итн. Ваквите податоци бележат еден нагорен тренд што во секој случај значи дека кај жените од руралните средини полека, но сигурно се развива и се јакне свеста за обезбедување на сопствената иднина, осигурување, пензија, а не тоа како привилегија да биде препишано исклучиво на мажот, па тука се упатува на фактот дека сите изминати години на работа со жените од руралните средини, иако бавно сепак даваат одредени резултати.

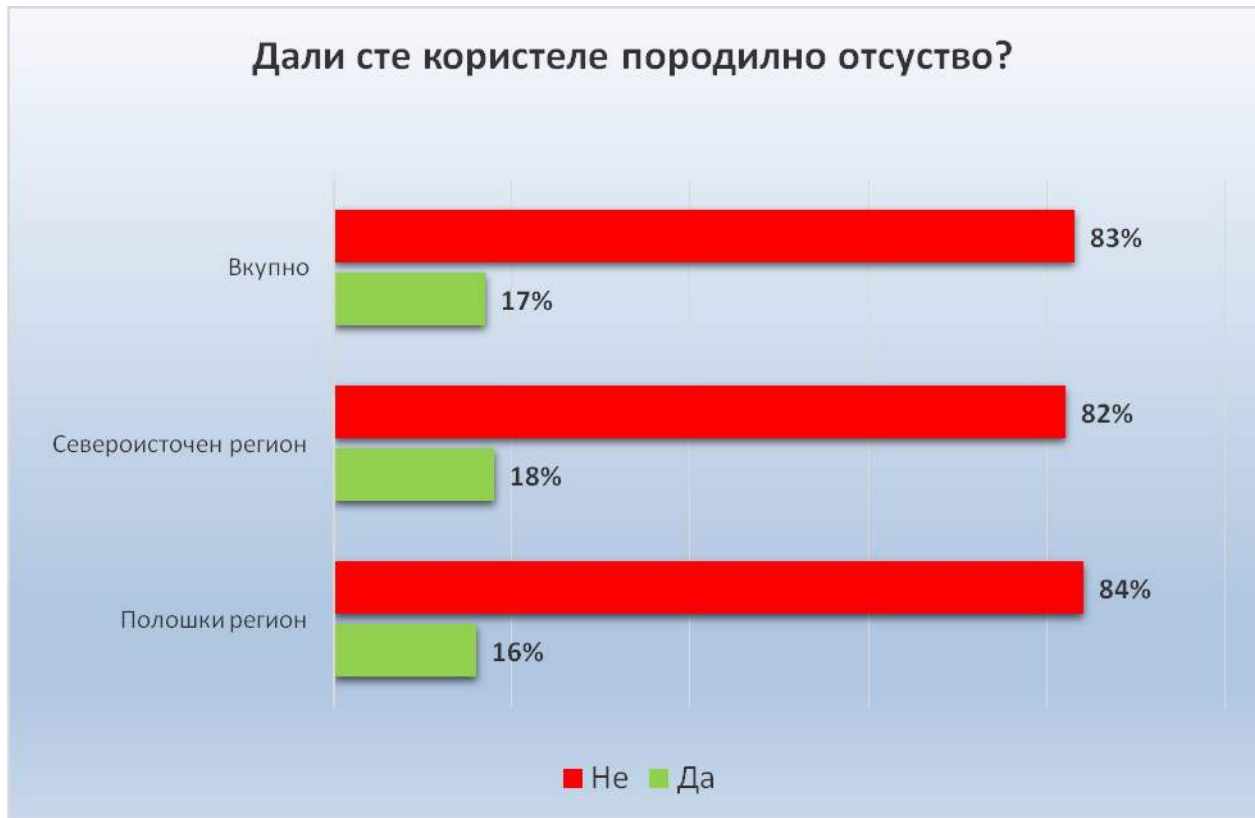
Графикон бр. 6 – Процент на регистрирани индивидуални жени земјоделки

Графикон бр. 7 – Жени земјоделки од Полошкиот и Североисточниот плански регион кои што имаат имот на свое име

Но, сега тука после ваквите позитивни показатели и нагорни трендови, па доаѓаме до уште едно горливо прашање за жената од руралната средина, а кое што е поврзано со сите економски и социјални аспекти на живеењето на жената, а тоа е користењето на породилното отсуство како дел од женските права, но во исто време и како дел од регуларното право кое што произлегува од Законот за работни односи. На прашањето дали сте користеле породилно отсуство, позитивно од жените испитанички од двата плански региони одговориле само ниски 17%, односно истото успеале да го искористат само жени кои шт биле регистрирани по било кој друг основ, затоа што регистрањето дури и како жена – индивидуален земјоделец не го гарантира и правото на користење на породилно отсуство, а тука дополнително се поставува и прашањето што ако додека е на породилно отсуство жената земе субвенции на свое име? По автоматизам следува укинување на придонесот од породилно отсуство без оглед на основот по кој што истот е добиено затоа што жената има дополнителен приход на свое име кој што може да се однесува и за претходната година, но во тоа законодавецот не навлегува туку постапува по автоматизам, па поради тоа потребно е да се направи дополнително усогласување помеѓу овие неколку закони кои што ги регулираат правата поврзани со осигурувањето и правото на породилно отсуство како и законот за земјоделство и рурален развој, а се со

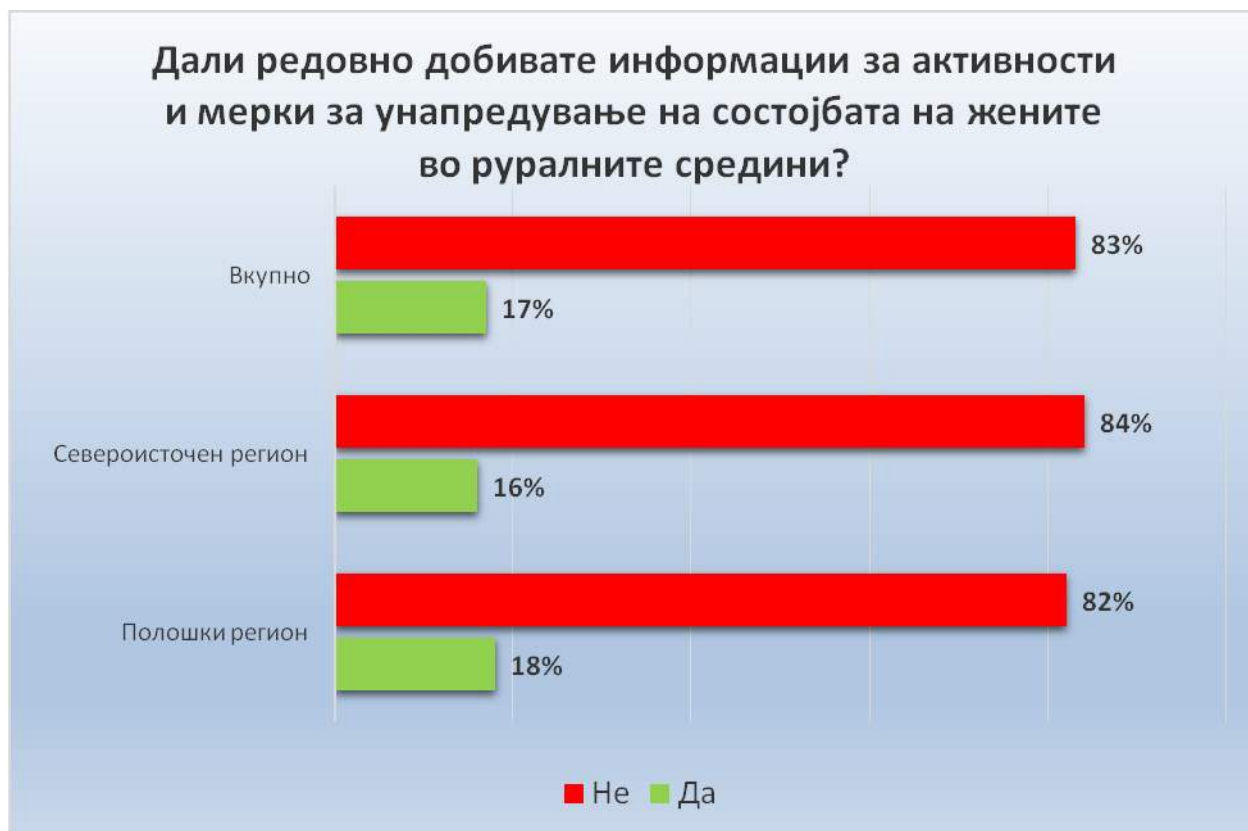
цел жената земјоделка да нема никакви пречки при искористување на ова законско право.

Графикон бр. 8 – Жени земјоделки од Полошкиот и Североисточниот плански регион кои што користеле породилно отсуство

Кога говориме за економската активност на жената од руралната средина од големо значење е на жената да и бидат достапни **сите услуги** кои што се основен предуслов за да може таа да биде меѓудругото и економски активна. На високи 77% од жените испитанички во руралните средини не им се достапни сите услуги на кои што сме навикнати ние кои што живееме во урбаните средини, па запрашани што е тоа што им недостига одговорите се различни и се од оние основните како што е пат, канализација, јавен превоз, градинка, амбуланта, училишта, локални продавници како би се снабдувале со производи кои што секојдневно им се потребни, па се до банка и банкомати, пошта, аптека, но и занаетчиски работилници од типот на фризер/ка, кондурација, шијачка итн. Ова исто така е уште една од обласите каде што мора многу да се вложува, а при тоа да се користат сите механизми и алатки на локално и национално ниво кои што им се достапни на граѓаните и граѓанските организации како би можело што полесно, поефикасно да се застапува како би се имало позитивни резултати и би се обезбедиле неопходните основни предуслови за функционирање во руралната средина.

Тука, пред се би почнале со поголема дистрибуција на сите информации поврзани со економската активност на жените од руралните средини, а на тоа упатува и следниов показател:

Графикон бр. 9 – Достапност на информации до жените земјоделки од Полошкиот и Североисточниот плански регион

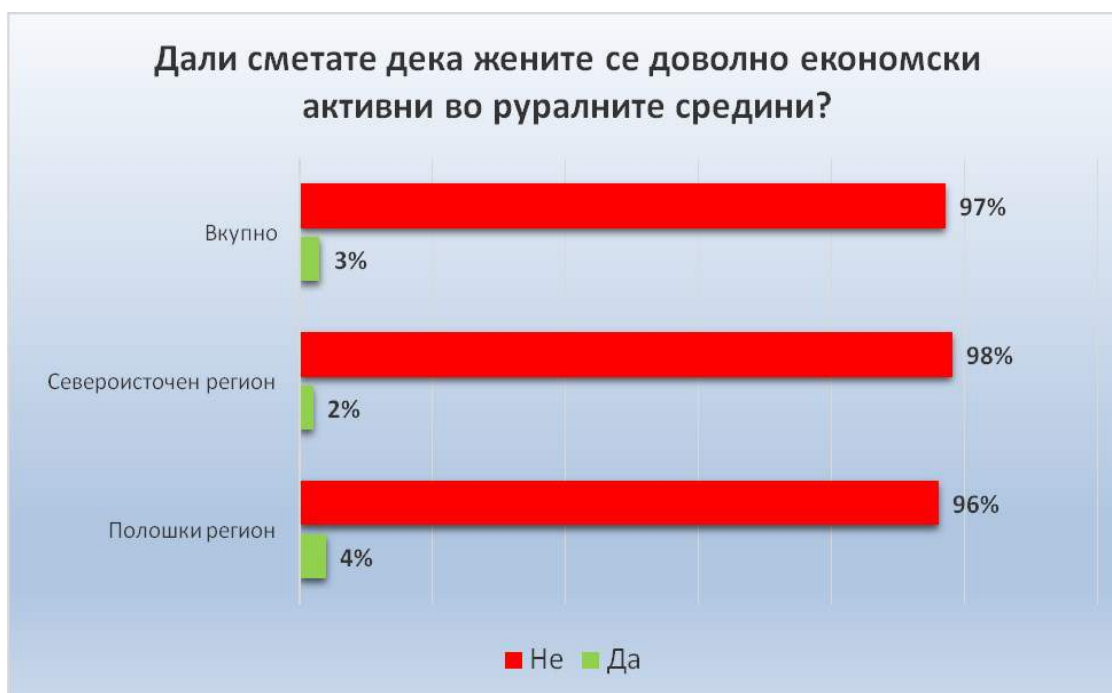
каде што може јасно да се види дека жените од руралните средини не добиваат редовно информации кои што по било каков основ ќе придонесат за унапредување на нивната состојба во средините во кои што живеат, а тука може многу да придонесат и самите граѓански организации.

Со овој показател се поврзани и последните два резултати кои што се однесуваат во делот на економската активност на жената од руралната средина, а тоа се одговорите на прашањата: *Дали сметате дека има доволно мерки и активности кои што го поттикнуваат женското претприемништво во руралните средини и Дали сметате дека жените од руралните средини се економски активни?*, каде што црвените линии или негативниот одговор јасно ни става до знаење дека интервенцијата во овој сегмент од делувањето на жените во руралните средини е клучен, но и итен за да може да дојде до позначајна промена која што ќе би била видлива и за жените, но би бил видлив и нивниот економски бенефит и корист за локалната заедница. Имено, на првото прашање високи 94% од жените испитанички, кои што се идентични и за двата региони, одговориле дека

НЕМА доволно мерки кои што го поттикнуваат женското претприемништво во руралните средини, додека пак, на второто прашање дали жените се доволно активно во руралните средини одговорите се речиси идентични.

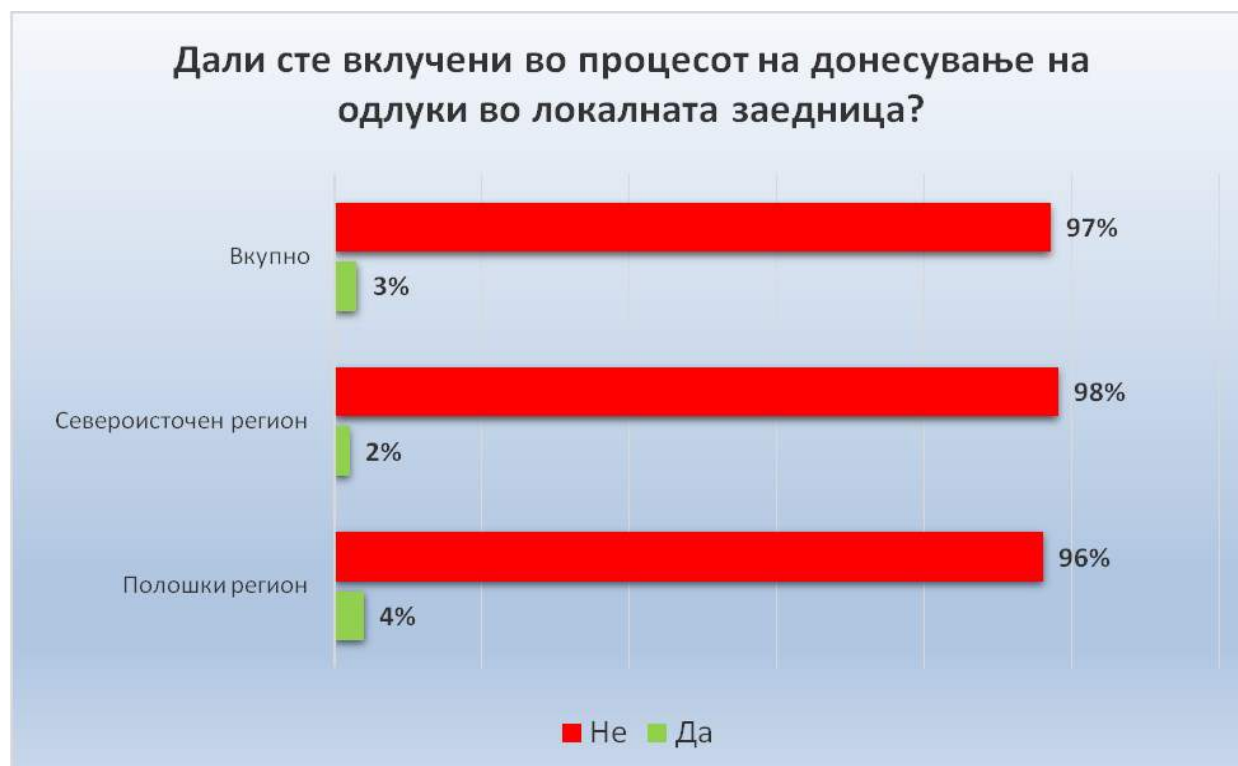
Графикон бр. 10 – Пристап до мерки за економска активност на жената од руралните средини во Полошкиот и Североисточниот плански регион

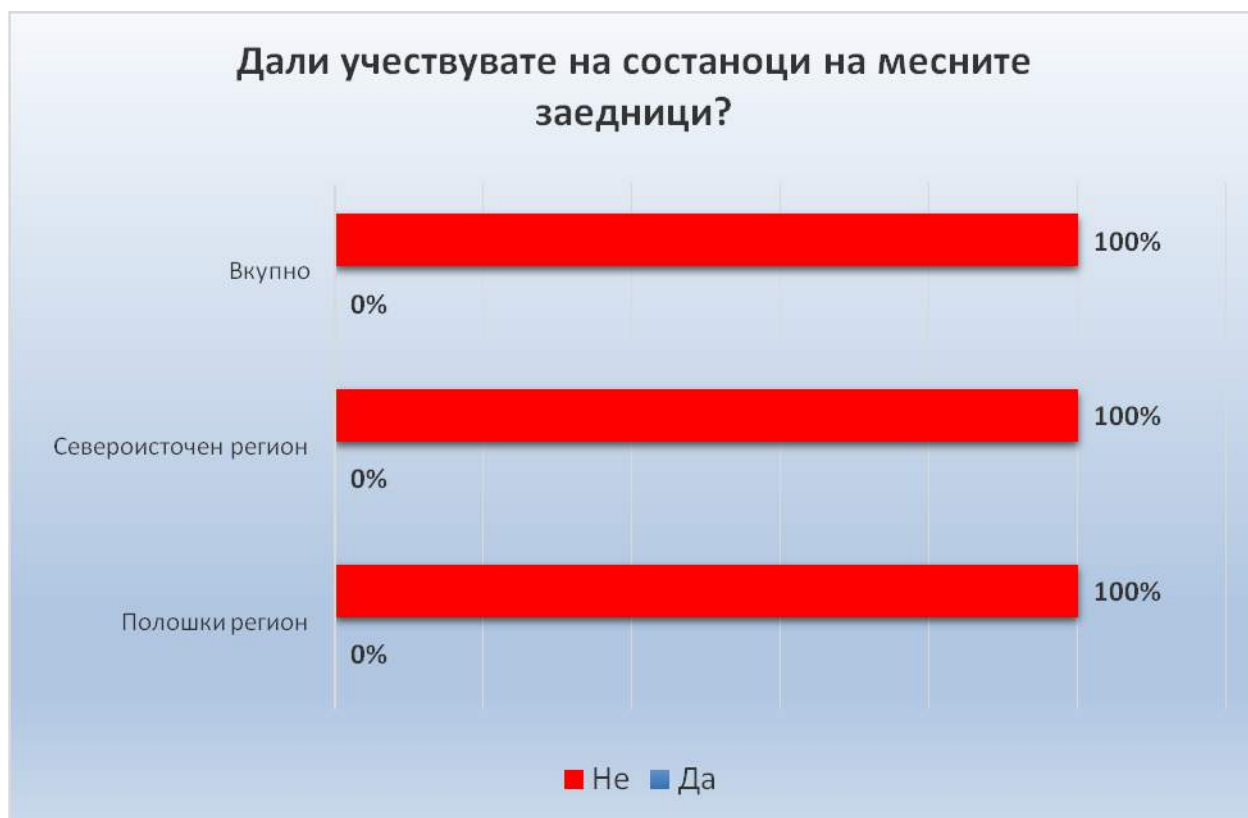

Графикон бр. 11 – Економска активност на жените од руралните средини

На крајот од извештајот доаѓаме и до последните показатели кои што се и најзагрижувачки, а се однесуваат на учеството на жената од руралната средина во процесите на донесување на одлуки во локалната заедница. Само од два одговори добиваме доволен показател дека состојбата е загрижувачка, а уште позагрижувачки се причините за ваквите показатели. Имено, **на прашањето дали сте вклучени во процесот на донесување на одлуки на било кој начин во локалната или месната заедница речиси идентични показатели и во двата региони, односно високи 97% одговориле НЕГАТИВНО, а ниту една од 100 испитанички не учествувала на состанок на месната заедница.**

Причините за ваквата состојба се следни: преголема зависност особено финансиска од мажот во семејството, сеуште силно влијание на традицијата и стереотипите дека мажот е ТОЈ кој што ги носи одлуките како во домот, така и надвор од него, па тука нема место за жената да се меша или да го искаже својот став (ова го изразиле голем процент од жените испитанички што особено загрижува како факт), па се до типот на одговори дека мажот во месната заедница ги застапува и потребите на жената, односно таа дома му кажува што и е потребно, а тој тоа го пренесува на состанокот на месната заедница??!! Исто така особено загрижуваат и одговорите од типот на "не сум заинтересирана да учествувам" "тоа е машка работа", "местото на жената е дома, а не да оди по селото и по состаноци", "премногу ми се и обврските во домот, па ми фали уште одлучувањето", "кој ги слуша жените што имаат да кажат" итн. што особено укажува на фактот дека ако нема интерес за промени тогаш и колку да се големи залагањата на останатите локални чинители, истите нема да имаат ефект, ако оние заради кои што се превземаат активностите и промените, а тоа во нашиот случај се жените од руралните средини, не се заинтересирани или мотивирани тоа да се случи.

Графикон бр. 12 и 13 – Вклученост на жените од руралните средини во процесот на донесување на одлуки во локалната заедница во Североисточниот и Пелагонискиот плански регион

Заклучоци и Препораки:

На самиот крај на прашалникот беше оставен простор самите жени да дадат свои идеи или предлози како може да се унапреди состојбата во која што моментално се наоѓаат во руралните средини, па она што го одговорија директно е преточено како заклучок и препораки на извештајот:

- ☞ Да се воведат посебни мерки за поддршка на жените од руралните средини;
- ☞ Да се направат законски измени и усогласување на целокупната законска регулатива која што ги регулира економските и социјални права на жената земјоделка, како не би постоела дискриминација по ниту еден основ на оваа категорија на граѓани и би излегле конечно од категоријата на маргинализирана група на граѓани;
- ☞ Да се работи на промена на свеста, стереотипите, традицијата околу наследувањето и имотните права на женските деца во семејството;

- ☞ Да се формира посебен гарантен фонд за поддршка на жените од руралните средини со лесно достапни, прифатливи и достижни критериуми;
- ☞ Да се спроведе **позитивна** кампања за родова рамноправност и еднаквост во руралните средини во која што подеднакво би биле вклучени и мажите и жените од руралните средини;
- ☞ Систематски да се работи, односно да се донесат системски решенија околу менување на праксата и навиките, мажот да биде тој во семејството кој што ќе располага со имотот и средствата иако и мажот и жената подеднакво, па во многу случаи и жената повеќе придонесува кон економскиот бенефит на семејното земјоделско стопанство ако во предвид се земе и нејзината репродуктивна улога, грижата за домот и семејството, а кои што сеуште остануваат невидливи барем економски во општеството;
- ☞ Да се здружуваат жените, да се работи на нивна едукација и подигнување на свеста за нивната улога во заедницата;
- ☞ Медиумска и теренска кампања за менување на практиките, традицијата, надминување на стигмите и разбивање на стереотипите;
- ☞ Едукација уште од најмала возраст на целата популација за да се сменат навиките;
- ☞ Да се номинираат, но и внесат жени-членови во сите локални тела на одлучување (месна заедница, совети итн.)
- ☞ Сериозна едукација на жените од руралните средини во однос на механизмите и алатките кои што ги имаат на располагање за да се вклучат во процесите на донесување на одлуки на локално ниво, а особено едукација во делот на поимите родов индекс, родово-одговорно буџетирање итн.;
- ☞ Вклучување и активирање на жените од руралните средини преку пренесување на искуства, позитивни реални приказни, заедничко делување во тесна соработка со граѓанските организации, па и локалните и национални институции затоа што интересот на крајот од денот е за сите ист, односно да имаме родово-рамноправно и родово-сензитивно општество во кое што сите ќе ги уживаат истите права без оглед на пол и род итн.

ПРИЛОГ 1:

Прашање					
А) ПРОЦЕНКА НА СОСТОЈБА					
<i>(скала од 1 до 5, каде што 1 е најмалку, а 5 најмногу)</i>					
1) Го разбираам концептот на родова рамноправност и еднаквост	1	2	3	4	5
2) Улогата на жената во земјоделството е клучна за економски бенефит на семејното земјоделско стопанство	1	2	3	4	5
3) Сеуште постои поделеноста на улогите во семејното земјоделско стопанство на машки и женски	1	2	3	4	5
4) Родовата рамноправност и еднаквост се доволно промовирани и застапени во аграрната политика на државата	1	2	3	4	5
5) Жената активно учествува во донесувањето на одлуки во семејното земјоделско стопанство	1	2	3	4	5
6) Дали сте слушнале за родов индекс?	ДА				НЕ
7) Дали некогаш сте слушнале како може да учествувате во работата на МЗШВ во делот на практикување на родовата рамноправност?				1) ДА	2) НЕ
8) Дали сте слушнале за концептот на родово одговорно буџетирање?				1) ДА	2) НЕ
9) Дали имате информација за поставено лице за родова рамноправност во МЗШВ?				1) ДА	2) НЕ
10) Доколку ДА, дали имате информација кое е тоа лице и дали некогаш сте контактирале со истото? Доколку НЕ, преминете на прашање бр. 11	-----				
11) Дали поседувате имот/земјоделско земјиште на Ваше име? Доколку ДА, дали истото реално го користите и дали користите бенефиции, субвенции или други поволности?	-----				
12) Дали сметате дека има доволно мерки со кои што се поттикнува родовата рамноправност и женското претприемништво во руралните средини?				1) ДА	2) НЕ
13) Дали Ви се достапни во средината во која што живеете сите социјални и здравствени услуги?				1) ДА	2) НЕ
14) Ако НЕ, што е она што Ви недостига?					

15) Добивате ли информации за мерките, активностите кои што се превземаат во областа на родовата рамноправност без оглед на тоа дали истите се превземаат од страна на институциите или невладините организации?	1) ДА	2) НЕ
16) Дали сте регистрирана како индивидуален земјоделец?	1) ДА	2) НЕ
17) Дали имате здравствено и пензиско осигурување по било кој основ? Ако ДА, наведете како сте осигурана.....	1) ДА	2) НЕ
18) Доколку Вашиот одговор е НЕ, кои се причините за тоа?		
19) Дали сте користеле породилно отсуство?	1) ДА	2) НЕ
20) Дали земате субвенции?	1) ДА	2) НЕ
21) Доколку ДА, дали истите ефективно и реално ги користите или ги користи мажот во семејното земјоделско стопанство?		
22) Дали учествувате на состаноци на месната заедница?	1) ДА	2) НЕ
23) Дали сте вклучени во процесот на донесување на одлуки во локалната заедница по било кој основ?	1) ДА	2) НЕ
24) Доколку НЕ, дали имате информација како може да вклучите? Ако Вашиот одговор е ДА, наведете како преку кои форми и алатки		
25) Дали сметате дека жените се доволно економски активни во руралните средини?	1) ДА	2) НЕ
26) Доколку Вашиот одговор е НЕ, кои се причините за тоа?		
27) Ваши предлог мерки и активности како да се унапреди и практикува родовата рамноправност и како да се поттикне економската активност на жената во руралните средини?		